

A SZOCIALIZMUSRÓL, ELMÉLETRŐL ÉS GYAKORLATRÓL

(A tanácskozás összefoglalója)

Annak a feladatnak, hogy értékelést mondjak a konferenciáról, nem tudok megfelelni, már csak anyagának gazdagsága miatt sem. A kiadott programban 55 előadás vázlatára szerepelt, s mintegy 200 hozzászólás hangzott el.

Témaválasztásunk - úgy tűnik - nagyon jó volt, amikor a szocializmus alapkérdéseit, mai időszzerű problémáit tűztük a tanácskozás központi témájául. Szerencsésen közelítették meg a problémát a plenáris ülésen elhangzott előadások: egyrészt a szocializmus bizonyos elméleti és ebből következő gyakorlati kérdései összegezésével, másik oldalról pedig a medicina bizonyos társadalmi, orvosetikai vonatkozásaival. Mintegy megadva ezzel a tanácskozás alaphangját. Fontos utalni a kiindulópontonra olyan szempontból is, hogy törekvése volt a szocializmuskép, vagy ahogyan pontosabban nevezni szoktuk, a szocializmus-felfogás jobb megközelítése. Ma tulajdonképpen ezt történelmi, érték-, formációelméleti és pragmatikus szempontból szokták megközelíteni, s azt hiszem, joggal állítható, hogy nagyjából ezen a négy fő vonulaton folynak a nemzetközi és hazai viták, vizsgálatok.

A tanácskozáson a bevezető előadásban az érték-megközelítés, a filozófiai vitákban a formációelméleti rész dominált, a közgazdaság, a szociológia és a tudományos szocializmus képviselői között pedig főként a politikaelméleti megközelítés került előtérbe. Végülis a fent jelzett vonulatok itt, a konferencia valamely részében vitára kerültek, utközhettek.

Az a véleményem - bár nem biztos, hogy ezt mindenki osztja -, hogy szükséges és lehetséges egy elméleti szocializmus-felfogás, vagyis számos nyitott és vitatott kérdés mellett is az olyan alapvonások összegezése, melyek kiindulópontul szolgálhatnak a közvéleményben élő rendkívül szórt és sokféle társadalomkép, szocializmuskép kezeléséhez. Úgy vélem ugyanis, hogy a közgondolkodásban hosszabb távon is ilyen szórtságra számíthatunk, de a gondolkodáshoz orientációul, alapul, és főképp a társadalmi cselekvés befolyásolása céljából az elméleti megközelítések kidolgozása, erőteljesebb megfogalmazása nélkülözhetetlen.

Az orvosetikai kérdésfeltevéseknél nagyon fontosnak tartom, hogy nem szűkítették le a problémákat a paraszolvenciára, noha itt is nagy vita folyt arról, hogy mérhető-e, mennyi stb. Én úgy tudom, hogy amikor például hozzávetőleg 100 milliárdos nagyságrendű jövedelemre gondolnak, akkor annak mintegy 4 %-át számolják paraszolvenciaként. Lehet tehát számolgatni, de nem a paraszolvencián áll vagy bukik a magyar jövedelemelosztás igazságossága és teljesítményorientáltsága; ugyanakkor azt is látni kell, hogy a társadalomban ennél sokkal nagyobb arányú az irritáló, közvéleményt foglalkoztató szerepe. Ez két fontos, de külön-

böző kérdés. Jónak tartom, hogy az itteni viták során az etikai megközelítéseket általában a szocialista magatartás kérdései irányába szélesítették.

Konferenciánkon is kiderült, milyen gyakran felmerülő probléma az, miként kell megítélni a mai helyzetet és folyamatokat: optimistán vagy pesszimistán; válság van, csőd van, válságjelenségek, feszültségek, nehézségek, ellentmondások vannak; konszolidáció vagy dinamizmus indulhat? Még sorolhatnánk a különböző tényezőket, de hadd idézzek a televízióból egy szociológust, aki úgy fogalmazott: a döntéshelyzetek fázisában van ma a magyar társadalom. Szerintem igaza van! Olyan időszakban vagyunk, amikor döntenünk kell, s ha cselekedni tudunk, akkor számos nehéz kérdés megoldható a gazdaságban, a társadalomban, a politikai viszonyokban stb.; ha pedig nem cselekszünk, hanem csak viták, ütközések, egymással ellentétes vélemények vannak, akkor néhány év múlva elveszítjük a cselekvő előre lépés lehetőségét. Azt hiszem, hogy nekünk, marxizmus-leninizmus oktatóknak ezt világosan látni kell, s az alapkérdésre vonatkozó véleménynyilvánítás, kiállítás és a cselekvésre mozgósítás nemcsak a munkaköri, a politikai elkötelezettségből adódó feladat, hanem elméletileg is, de a magyar társadalom mai valóságát nézve is a középponti kérdés.

Számos vitánkban arról volt szó, hogyan halad a reform tovább: megy előre vagy nem, s erőteljesen megfogalmazódott, a politikai rendszer reformjára van szükség a gazdasági, társadalmi folyamatok megújulásához is. Véleményem szerint is a politikai területeken folyamatosan, erőteljesen további fejlesztésre, reformokra van szükség, de a kérdést rendkívül leegyszerűsítőve kezelik nem csupán másutt, hanem így járnak el egyesek a konferencia vitáiban. Tessék belegondolni: ha igaz, hogy a gazdasági reform során lényeges hatásköröket decentralizáltunk, ha lényegesen új formákat hoztunk létre a vállalatoknál, ha sikerült megszüntetnünk a tervlembentartó rendszert, és tényleges gazdasági önállóságot megvalósítani a vállalati tevékenységben, akkor az is igaz, hogy mindezek a politikai rendszer reformjának is lényeges lépései. A társadalmat - ez nekem szent meggyőződésem - csak ilyen kölcsönös összefüggéseiben, totalitásban lehet értelmezni, felfogni, s a politikai intézményrendszer reformját is csak így lehet kezelni. Nagyon sokszor a demokratizmuson - különösen verbálisan - valamiféle idealizált polgári demokratikus modellt képzelnek el, olyat, amilyen a polgári társadalmakban sem létezett soha; a fejlett tőkés országokban is a működési mechanizmusnak sokféle formája van, de ilyen idealizált forma sehol sem valósult meg. A reformviták tehát ilyen értelemben direkt módon ideológiai viták is.

Az itteni vitákban sok szó esett arról is, hogy miként lehet valóban lényeges feladatmegosztást és működési változást elérni az intézmények mechanizmusában, benne a párt vezető szerepét más módszerekkel - például a gazdaság új viszonyainak inkább megfelelő módon - tovább erősíteni. Sok szó volt arról, hogy a különböző társadalmi mozgásoknak, szervezeteknek, egyesületeknek stb. miként kell szerepet kapniuk. Azt hiszem, tanácskozásunk is jelzi, hogy az oktatásban, a vitákban ezek továbbra is a gyakran szereplő kérdések lesznek.

A szekciókban az eszmecserek során a különböző kérdéseknek még hosszú sora merült fel. Például a tulajdon kérdése, ami valóban elméletileg sürgetően kidolgozandó. Persze nem úgy, mint a szétküldött anyag egyikében felmerült, amelyben a szerző az állami tulajdonnal azonosítja a szocialista tulajdont, holott Magyarországon már régóta elméletileg is elfogadott, hogy a szövetkezeti tulajdon is egyenrangú társadalmi tulajdon. Valahol helyére kell tenni olyan fogalmakat, hogy mi a tulajdonlás, a birtoklás, a rendelkezés, a felhasználás, hogy ezek lényegesen eltérő fogalmak és sokszor helytelen értelmezésük zavarok forrása.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a szekcióvitákban a gazdasági szerkezet átalakításának szükségességét rendkívül erőteljesen hangsúlyozták. Véleményem szerint is ez kulcsa valamennyi fejlődési problémánknak, s a társadalmunkban feszülő ellentmondások, az egyensúlykérdések mind ezzel összefüggésben jelentkeznek, akár a feltételek, akár a következmények oldaláról tekintjük. Nagyon fontos úgyszintén mindaz, ami az egészségügy szervezetsége, lehetőségei, feltételei, ellátottsága vagy ellátatlansága vonatkozásában megfogalmazódott. Éles polémiák folytak például a betegség és egészség fogalmáról; hogy mennyiben társadalmi, illetve biológiai folyamatok ezek. Valóban messzemenő következményei vannak az értelmezéseknek, főként ha összekapcsoljuk a szociálpolitika, a társadalompolitika, az egészségpolitika stb. kérdéseivel.

Bármily csábító is számomra folytatni a vitakérdések felsorolását, itt mégis abbahagynám, s egy általános, de nagy jelentőségű törekvésünkre utalnék befejezésül.

Amikor elhatároztuk, hogy Debrecenben 1987-ben kerül sor az orvostudományi egyetemek és az egészségügyi főiskola marxizmus-leninizmus intézeteinek közös tudományos ülésére, az vezetett bennünket, hogy ez az esztendő a nagy októberi szocialista forradalom 70. évfordulója. A konferenciánkon napirenden szereplő kérdések történelmileg is kapcsolódnak a nagy októberhez, s a mai szovjet elméletben, gyakorlatban is középpontban álló problémafelvetésekhez. Csak utalásképpen: a kontinuitás és diszkontinuitás problémája, amelyet szinte magyar kérdésként kezelünk, hiszen a történelem speciálisan is felvetette a négy évtized során a folyamatok fenti szempontú értékelését. De gondoljunk csak arra, hogy a Szovjetunióban Gorbacsov elvtárs a januári plénumon milyen világosan megfogalmazta, hogy a történelmet személyek csinálták, és ez objektíve megvalósult folyamat volt, amelyet a maguk valóságában értékelni és vizsgálni kell.

Hasonló a helyzet mindazokkal a kérdésekkel is, melyek a gazdasági reform, a politikai intézményrendszer, a demokratizmus stb. területén jelentkeznek. Ezek nem egyszerűen szovjet vagy magyar kérdések, hanem általában a szocializmus fejlődésének kérdései. Nem véletlen, hogy az SZKP jubileumi felhívása olyan nagy súlyt helyez az elméleti munkára, többek között a filozófia jelentős megújulására, a szociológiában, a pszichológiában, a közgazdaságtudományban stb. való gyors és bátor előrelépésre. Úgy vélem tehát, hogy konferenciánk vitamát jól választottuk ki, mind a magyar valóság, mind a jubileum szempontjából.